

Predrag Marković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti

Kapiteli 18. st. u ranoromaničkoj crkvi Sv. Martina u Sv. Lovreču (Pazenatičkom)

Izvorni znanstveni rad – Original scientific paper

predan 19. 12. 1995.

Sažetak

U trobrodnoj ranoromaničkoj crkvi Sv. Martina naknadno su izmijenjena tri stupa južnih arkada i jedan polustup sjevernih arkada prizidan uz pročelje. S obzirom na stilske odlike njihovih glavica, do sada jedinstven nastanak tih stupova definira se dvjema različitim rekonstrukcijama. Prilikom ranije, »barokne« intervencije obnovljena su dva stupa južne arkade, kao i polustup sjevernih arkada prizidan uz pročelje. U kasnijoj »klasicističkoj« suzdržanoj, te vremenski nešto šire datiranoj obnovi postavljen je peti stup južnih arkada.

S obzirom na drukčiju funkciju zidanog polustupa, te gotovo isti sadržajni ustroj njegovog kapitela, on se zajedno s prva dva stupa južnih arkada veže uz istovremenu obnovu crkve. Premda rustične izrade i arhaičnog izgleda, na kapitelima dvaju slobodnostojećih stupova uočavaju se stilski suvremeni principi oblikovanja svojstveni »antiklasicističkoj« struji baroka. Navedene stilske značajke jače se isertavaju na podlozi identifikacije tipskog obrasca i transformacije pojedinih motiva. Ukazujući na neposredne sadržajne predloške umutar bližega gradskoga, kao i širega regionalnog okruženja ukazuje se na pripadnost ovih kapitela široko rasprostranjenom tipu ranogotičkog kapitela s rozetom venecijanskog podrijetla. Posredovanjem identičnog motiva stilizirane rozete kakvog nalazimo i na kapitelu iz Završja (1634. g.) nastanak triju lovrečkih kapitela okvirno se datira sredinom XVII. st., odnosno na osnovi jednog dosad zanemarenog natpisa koji govori o temeljitijoj obnovi crkve sa 1721. godinom. Toj obnovi pripisuju se i drugi konzervatorski zahvati u interijeru i eksterijeru crkve. U sklopu južnih arkada naknadno je izmijenjen još jedan stup. On predstavlja drugu »klasicističku« struju baroka, a po formalnim i sadržajnim značajkama njegovog kapitela, te osobito po načinu klesanja on se datira od početka XVIII. st. pa sve do 1838. g., kada je izvedeno drukčije pročelje crkve.

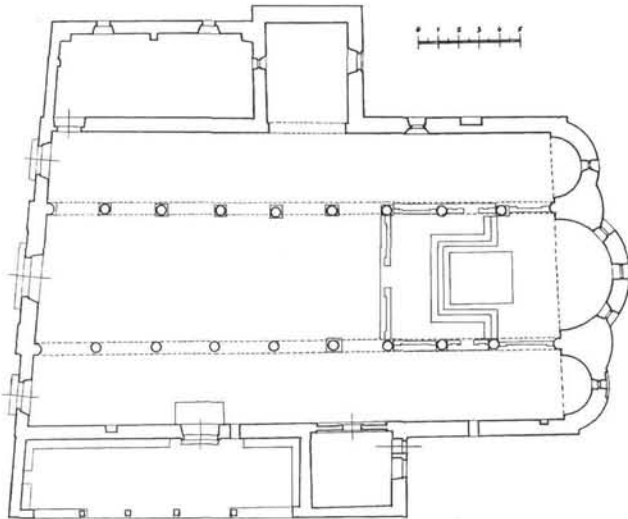
Mnogi su značajni spomenici naše graditeljske baštine tijekom vremena pretrpjeli veće ili manje preinake, a da sami pritom nisu značajnije promijenjeni, tj. njihova se stilska i spomenička cjelovitost nije bitnije narušila. Toj skupini nesumnjivo pripada i crkva Sv. Martina u Sv. Lovreču (Pazenatičkom) u Istri. Uz ranoromaničku fazu katedrale u Akvileji i crkve San Giusto u Trstu ta trobrodna i troapsidalna bazilika čini prilično homogenu skupinu ranoromaničkih crkava sjevernog Jadrana sagrađenih polovicom XI. stoljeća.¹ Bliska srodnost tih sakralnih zdanja počiva poglavito na radioničkoj povezanosti arhitektonske dekoracije u interijeru, točnije na gotovo isto-vjetno obrađenim kapitelima arkada između lađa. Kako slične, antikizirajuće kapitele nalazimo u tipološki srodnim crkvama sjevernog hrvatskog primorja, ovi iz Sv. Martina istodobno svjedoče pripadnost istarske crkve širem krugu »*internacionalne ranoromaničke arhitekture istočnog Jadrana*«. ²

Osim svojih arhitektonskih vrijednosti, crkva Sv. Martina značajna je i po ostacima dva sloja romaničkog zidnog slikarstva (XI. i XIV. st.), kao i poradi brojnih skulpturalnih djela od kojih se većina nalazi u improviziranom lapidariju smještenom u loži prizidanoj uz južni zid crkve. Iako su do danas razjašnjene mnoge nedoumice u svezi s nastankom crkve, ostaju još otvorena brojna pitanja koja se poglavito tiču njenih kasnijih faza i odnosa prema urbanom razvitku grada.³ Stoga povjesničare umjetnosti tek čekaju sustavnija istraživanja i monografska obrada crkve koja je jedan od značajnijih srednjovjekovnih spomenika Hrvatske.

Od vremena nastanka crkva Sv. Martina pretrpjela je brojne preinake i obnove, od kojih su danas svakako najuočljivije one na njezinoj vanjštini. Gotovo simetrično, s obzirom na uzdužnu os crkve, dograđene su ranogotička loža i kapela uz južni zid, te spremište i renesansna kapela uz sjeverni perimetralni zid.⁴ Pored pročelja crkve podignutog 1838. godine, masivnim oblim kontraforima prizidanim između apsida naknadno je promijenjen izgled i njenog začelja.⁵

U prilično dobro očuvanom interijeru crkve izvedene su višekratne preinake, s time da se one uglavnom odnose na zamjenu crkvenog namještaja. Veći konzervatorski zahvati također su izvedeni, premda nisu vidljivi na prvi pogled.⁶ Među njima je najuočljiviji, a ujedno i posebno zanimljiv, manji zahvat vezan za izmjenu triju stupova južnih arkada (prvog, drugog i petog gledano od ulaza prema svetištu), te jednog polustupa sjevernih arkada (sl. 1, 4, 8).⁷ S obzirom da ih krune ponešto različiti, ali podjednako osebujni kapiteli, raniji istraživači crkve su nastanak tih stupova smatrali jedinstvenim djelom. Mirabella Roberti ih dovodi u svezu sa znatno kasnijom, premda precizno ne baš određenom rekonstrukcijom crkve.⁸ A. Šonje je nastanak tih stupova vezao uz romaničku obnovu koju datira u drugu polovicu XIII. st.⁹

Za razliku od navedenih istraživača, smatram da novonastali kapiteli svjedoče o dvjema različitim, novovjekovnim obnovama crkve. Od četiri stupa, tri pripadaju ranijoj rekonstrukciji (sl. 1 – 5), dok jedan, naknadno izrađen stup pripada kasnijoj rekonstrukciji (sl. 8, 9). Navodeći neka srodna rješenja, ali poglavito na osnovi morfološke i tipološko-sadržajne analize, prvi zahvat se može okarakterizirati kao barokna intervencija i datirati u vrijeme oko polovice XVII. st., odnosno prema jednom natpisu najkasnije u 1721. g.¹⁰ Za razliku od njih, izvedba petog stupa južnih arkada ukazuje na jednu ka-

Sv. Lovreć, crkva sv. Martina, tlocrt (po A. Mohorovičiću)
Sv. Lovreć, church of St. Martin, plan (after A. Mohorovičić)

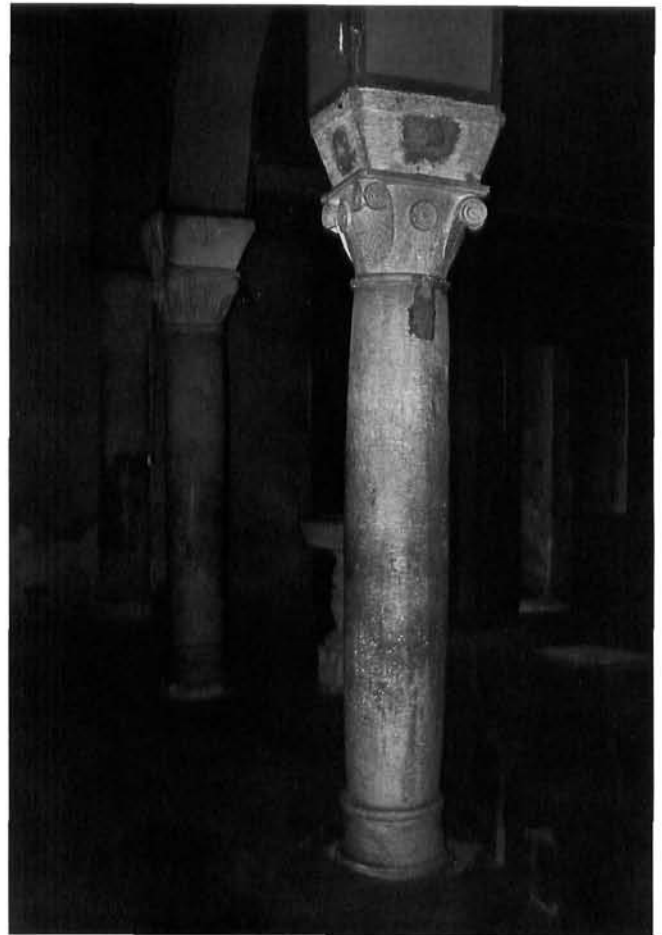
sniju, »klasicistički« neindividualiziranu i stoga teško databilnu obnovu. Ipak, u relativnoj kronologiji zaštitarskih radova na crkvi, taj se zahvat smješta nakon »barokne faze« i datira od početka XVIII. do početka XIX. st.

Barokni kapiteli s rozetom

Razdvojevši, dakle, intervencije opisat ću ih redom u izražajnim činiteljima.

Na prvom i drugom stupu južnih arkada te na polustupu sjevernih arkada prizidanom uz pročelje uočavamo iste, premda različito izvedene motive. Njihova plastički naglašenija izvedba izdvaja par kapitela na slobodnostojećim stupovima, te ukazuje na jedinstven nastanak tih dvaju nosača (sl. 1–3).

Obje glavice počivaju na glatkom valjkastom trupu koji se lagano sužava prema vrhu i bazi, čime je dobiven svojevrsni »entazis«; deblo prvog stupa prilično je skošeno u odnosu na vertikalnu os. Baze stupova su u manjoj ili većoj mjeri preklepane tako da je stvoreno izdignuto podnožje u obliku krnjeg stošca (izvorna ranoromanička »atička« baza dijelom je sačuvana na drugome stupu). Kao sve ostale kapitele u crkvi, i ove nadvisuju masivni kubični imposti izvedeni u obliku obrnute krnje piramide.¹¹ Sva tri kapitela odlikuje isti osnovni ustroj: na dijagonalnim stranama kratko trbušasto tijelo ukrašeno je širokim ugaonim listovima volutasto uvijenog vrha, odnosno velikim volutama pod kojima je smješten manji list (na polukapitelu je ovaj potonji motiv predočen u obličju stilizirane nervature). Po sredini kapitela smještene su različito izvedene rozete. Manje razlike očituju se u izvedbi donjeg dijela ugaonih listova, odnosno stapki voluta, kao i središnjih motiva.¹²

1. Crkva Sv. Martina, južne arkade – pogled na obnovljene stupove
1. Church of Saint Martin, south arcades, view of the renovated columns

Kapitel s ugaonim listom

Drugi kapitel južnih arkada nešto je jednostavnije oblikovan od susjednog i odlikuje se smirenom pravilnošću punih obrisa eliptoidnih ugaonih listova i kružnih motiva voluta i rozeta (sl. 2, 2a).

Kratko zdepasto tijelo kapitela posve je glatko, a izvedeno je u obliku prignječenog obrnutog stošca, pri vrhu trbušasto ispupčenog (izostala je naznaka skošenog ruba košaraste jezgre – *calathosa*). Na dijagonalnim stranama tijelo je ukrašeno širokim ovalnim listovima koji se pod uglom abaka uvrću u velike i široko razmaknute tanjuraste volute.

Tanki ugaoni listovi izrastaju iz uskog podanka, izravno iz jezgre; u izduženoj kapljičastoj silueti listovi se prvo lagano šire, potom sužavaju pri vrhu.¹³ Na glatkoj površini lista linearno stilizirana nervatura predočena je u obličju motiva »riblje kosti«; motiv je izveden s plitko usječenim utorima obrnuto usmjerenim na nasuprotnim listovima. Pod uglom abaka vrh lista se višestruko uvrće završavajući u trakastim spiralama velikih, širom razmaknutih voluta. Pločaste glavice voluta povezane su samo uskom čeonom »kopčom«, a kako je njihov spoj duboko potklesan, to među glavicama slobodno »struji«

2. Crkva Sv. Martina, južne arkade – kapitel s ugaonim listom
2. Church of Saint Martin, south arcades, capital with corner leaf

2a. Crkva Sv. Martina, južne arkade – kapitel s ugaonim listom
2a. Church of Saint Martin, south arcades, capital with corner leaf

prostor.¹⁴ Na sve četiri strane nalaze se rozete izvedene u obliku plitkoreljefnog kruga plitko izdubljene sredine. Na dvjema rozetama gustim i plitkim utorima što se radijalno šire od male ispupčene jezgre predočene su stilizirane latice (sl. 2). Druge dvije rozete su različite: jedna je dvostruka rozeta sastavljena od dva niza koncentričnih i širokih latica naznačenih plitkim utorima, dok drugu rozetu definira osam deltoidnih latica s nešto većom oblom jezgrom u sredini (sl. 2a).¹⁵

Istanjena četvrtasta ploča abaka profilirana je širom letvom s gornje strane, i užom stepenasto podvučenom s donje strane. Bazu kapitela obrubljuje voluminozni, obli prsten astragala.

Kapitel sa »školjkom«

Na kapitelu prvog stupa južnih arkada motiv ugaonog lista zamijenjen je dvostrukim motivom: manji list obuhvaćen je ogromnim stapkama voluta (sl. 3, 3a). Glomazne i degenerirane stapke voluta (*caulicoli*) imaju glatku, lagano udubljenu površinu, a pri vrhu se uvrću u velike tanjuraste i širom razmaknute glavice voluta. Manji ovalni listovi smješteni ispod njih imaju tek sa po dva blago izdignuta rebra (ili tora) raščlanjenu glatku površinu; na jednoj strani kapitela motiv volute javlja se samostalno bez manjeg jezičastog lista (sl. 3a). Na jednoj strani glavice izveden je nešto složeniji središnji motiv nalik na otvorenu školjku sa cvijetom u sredini – stilizirana rozeta smještena je unutar većeg, konkavno izdubljenog lista; list je kapljicačastog obrisa (naglavce izokrenutoga), a površina mu je isparana plitkim radijalnim utorima (sl. 3). Susjedna rozeta također ima dublje uvučenu sredinu, s grublje izvedenim laticama deltoidnog oblika. Preostale dvije rozete istovjetne su onima na susjednom kapitelu.

Obli prsten astragala nešto je deblji negoli u prethodnog primjerka, a ističe se i naglašenijim nepravilnostima u izvedbi. Gornji dio kapitela, glavice voluta i ugao abaka iznad većim je dijelom restauriran, a vidljivo je i novo napuknuće na tijelu glavice.¹⁶ U odnosu na prethodni, ovaj kapitel je lošije izveden.

Impost-kapitel polustupa

Iako ne pokazuje bujnost oblika kakvu smo susreli na onima vrh stupova, kapitel sjevernog polustupa nesumnjivo se iskazuje kao njima srodno, istovremeno nastalo djelo (sl. 4, 5). Od prethodnih ostvarenja, pak, bitno ga razlikuje potpuna plastička redukcija i krajnja linearna stilizacija istovjetnih motiva. Ovu glavicu odlikuje i kompilacija dvaju različitih ugaonih motiva (degeneriranih stapki voluta s jednog kapitela i motiva »riblje kosti« s drugog kapitela).

Trup, baza i podnožje polustupa zidani su opekam i potom ožbukani.¹⁷ Stup djeluje kao jaki pilastar, odnosno kao tročvrtinski stub zaobljene prednje strane.¹⁸ Trup se lagano sužava od baze prema vrhu, a okrupnjela »profilacija« baze vrlo je grubo i nespretno oblikovana. Impost ima oblik poprečno postavljenog kamenog kvadra s jednom skošenom kraćom stranicom, a u odnosu na kapitel lagano je pomaknut u stranu.

Glatko kubično tijelo kapitela izvedeno je u obliku kratke, obrnute krnje piramide zaobljenih bridova. Po dijagonalnim stranama, nešto iznad baze, uspinju se stilizirane volute krupnih glavica. Okomito isječen brid pod uglom abaka naglašava čeonu spoj volutastih glavica; glavica prislonjena uza zid, kao i čitav stražnji dio kapitela, prekrivena je debljim slojem žbuke. Volute imaju udvostručene stapke izvedene pomoću tri dublja paralelna usjeka na svakoj strani. Između njih smješten je nešto pliće uparan motiv riblje kosti. Visoko pod pločom abaka urezana su dva koncentrična kruga stilizirane rozete. Između rozete i volutastih glavica, neposredno pod pločom abaka, tijelo kapitela je dublje trokutasto zasječeno (ti simetrično postavljeni usjeci apstrahirana su pojava zakrivljenog vrha stožaste jezgre koji se »podvlači« pod uglove abaka). Istanjena ploča abaka profilirana je s dvije stepenasto uslojene ravne letve. Prenaglašeni plasticitet astragala dodatno ističe zaobljene bridove četvrtastog trupa. Ugao kapitela okrenut prema glavnom brodu (abak i dio kvadratičnog imposta iznad) obnovljen je u žbuci.

Grafička izvedba uresnih motiva, odnosno njihova posve plošna obrada podređena je težnji za očuvanjem zatvorenosti

3. Crkva Sv. Martina, južne arkade – kapitel sa »školjkom«
3. Church of Saint Martin, south arcades, capital with "shell"

3a. Crkva Sv. Martina, južne arkade – kapitel sa »školjkom«
3a. Church of Saint Martin, south arcades, capital with "shell"

i kompaktnosti kamenog bloka. Izostanak bilo kakvog, pa i najmanjeg reljefnog istaka dobrim dijelom može se opravdati potrebom za što potpunijom posredničko-tektoničkom ulogom kamenog kubusa kapitela. U potpunosti definiran svojom specifičnom funkcijom, on je posve nalik na impost kakav susrećemo na ostalim stupovima u crkvi. Nesumnjivo primarno konstrukcijska, a ne dekorativna uloga zidanog nosača ukazuje na opravdanost takve pretpostavke. Sagledan s tog aspekta, nastanak tog polustupa možemo smatrati istodobnim s obnovom prvih dvaju stupova južnih arkada.

Promatrane u sklopu izvornih ranoromaničkih »korintskih« i »korintsko-palmetnih« kapitela, prethodna dva pokazuju bitno drukčije sadržajne i formalne odlike. Njihovi osebujni oblici, a osobito smiono prekrajanje motiva volute, ukazuju na »slobodu oblikovanja« svojstvenu perifernim umjetničkim sredinama i slabijim majstorima. Nepreciznost u izradi, svojevrijedno ispuštanje jednih motiva i dodavanje drugih uz nekonstruktivno osmišljen odnos između ploče abaka, jezgre kapitela i povezujućih ugaonih voluta nesumnjivo ističe rustičnost kao temeljnu kvalitetu tih ostvarenja. Tim i takvim djelima svojstveno je nesputano prekrajanje i kombiniranje raznorodnih motiva, pa i čitavih predložaka, pri čemu se kao krajnji rezultat nerijetko detektira stanovita pučka inventivnost i kreativnost. Logično je, stoga, da se u dodiru s takvim ostvarenjima uobičajeni stilski pojmovi i kategorije u potpunosti izbjegavaju, ili se bar uzimaju s velikom dozom rezerve, odnosno primjenjuju se tek uvjetno. Stoga je vrijeme nastanka takvih djela teško preciznije odrediti.

Istoj, nižoj spomeničkoj i umjetničkoj razini pripadaju opisani kapiteli u lovrečkoj crkvi, ali s jednom bitnom razlikom: njihova izvedba odlikuje se stilskim značajkama razdoblja u kojem su nastali.

Naime, kako je djelima ostvarenim na nižoj spomeničkoj razini imanentno da ne podliježu uobičajenim konvencijama svoga doba (ni sadržajnim, ni formalnim) što se uobličuju pod pojmom dominantnog stila, to je u primjerima poput ovoga naizgled gotovo nemoguće izdvojiti ikoju odliku koja bi služila

kao početno uporište u odgonetanju vremena njihovog nastanka. Rečena dva kapitela donekle odstupaju od tog pravila jer se na njima, bez obzira na stupanj rustičnosti i arhaičnosti, navedene stilske značajke mogu prilično lako uočiti. No, da bi se one potvrdile i potpunije iskazale, nužno je definirati sadržajne predloške, odnosno u odabiru motiva uočiti im eventualnu tipološku pripadnost.

Kapitel s rozetom

Promatrani u nešto širem prostornom i vremenskom kontekstu koji obuhvaća istarsku graditeljsko-klesarsku baštinu ranijih stoljeća, može se uočiti da isti kapiteli pripadaju veoma rasprostranjenom venecijanskom tipu »kapitela s rozetom« (*capitello à rosetta*).¹⁹ Ta vrsta krasi pojedina reprezentativna sakralna zdanja, kao i brojne kasnogotičke palače u istarskim obalnim gradovima od Pule do Kopriva. Preciznije rečeno, ti lovrečki kapiteli pripadaju tipskoj varijanti kapitela s rozetom u kojoj se motiv volute javlja sam, ili u kombinaciji sa sunovraćenim vrhom ugaonog lista. U samom Lovreću tu klasicizirajuću varijantu nalazimo izvedenu na još nekoliko ranijih trećentističkih djela.²¹ Na nekima od njih nalaze se pojedini slično izvedeni motivi kao na kapitelima u crkvi, te se mogu identificirati kao neposredni sadržajni predlošci.

Gotovo istovjetan motiv ugaonog lista koji se nalazi na drugom kapitelu južnih arkada (sl. 2) kao i na kruni bunara s grbom obitelji Soranzo (sl. 6) ukazuje na mogućnost korištenja uzorka iz neposrednog, gradskog okruženja.²² S gledišta dugotrajne perzistencije i razvoja te tipske varijante u regiji zanimljiva je i druga barokizirana inačica (sl. 3). Kako nam to svjedoče monumentalni kapiteli iz pulske katedrale u razvijenijem tipskom obliku, ugaoni listovi obrubljeni su tankim rubnim trakama, zapravo svojevrsnim *caulicolima* koji se pod uglom abaka uvrću u volutastu glavicu.²³ U još kasnijim pokrajinskim izdancima te varijante dolazi do izdvajanja i osamostaljenja motiva volute, tj. do svojevrsnog retrogradnog procesa.²⁴ Gledane s tog aspekta, ogromne stape volute na prvom kapitelu južnih arkada kao da stoje na kraju jednog involutivnog

4. Crkva Sv. Martina, sjeverne arkade – polustup prizidan uz pročelje
4. Church of Saint Martin, north arcades - half-column attached to facade

5. Crkva Sv. Martina, sjeverne arkade – impost-kapitel polustupa
5. Church of Saint Martin, north arcades, half-column capital with family insignia

6. Lovreč, kruna bunara s grbovima obitelji Soranzo (1346/1347. g.)
6. Lovreč, crown of the drawing well with insignia of Soranzo family (1346/1347)

razvoja, te se stoga mogu smatrati i preoblikovanim rubnim trakama ugaonog lista.²⁵

Kao što vidimo, kapiteli sa dva slobodnostojeća stupa u Lovreču modificirana su i pročišćena verzija venecijanskog kapitela s rozetom. Najvidljivija promjena spram uzorima je u potpunom izostanku sunovraćenog lista. No, za nas su kudikamo bitniji posve drukčiji oblikovni principi kojima je ranogotički tipski predložak podvrgnut.²⁶ U tom pogledu na prvome mjestu trebamo istaknuti novi odnos volumena i prostora, u kojem je prostor shvaćen kao »materijal«, te kao takav modeliran i oblikovan. Njegova aktivnija uloga očituje se na dezintegraciji mase i volumena (prošupljujući i rastvarajući volute), te k tome potklesavanjem i sužavanjem podloge lisnatih i središnjih motiva uz očitu prostornu integraciju (reljef se izdiže, oslobada od pozadine i zahvaća u okolni prostor). U svjetlu temeljnih oblikovnih načela srodnih dekorativno-funkcionalnih izrađevina trebamo promotriti i niz suprotnosti: tanka ploča abaka prema zaobljenom tijelu, ili općenito odnos

konkavnih i konveksnih oblika. Upravo na tom konkavno-konveksnom sučeljavanju stražnjeg, trbušasto ispupčenog plana podloge i prednjega s udubljenim »školkastim« motivom lista (sl. 3a) možda se najjasnije očituju osobitosti baroknog stila. Preciznije rečeno, načela po kojima su oblikovani svojstvena su antiklasicističkoj težnji baroka, tj. onoj razvojnoj liniji koja se odlikuje koliko sukobljavanjem, toliko i međusobnim prožimanjem kako volumena i prostora, tako i plohe i površine, svjetla i sjene.²⁷ U arhitekturi baroknog razdoblja na istočnojadranskoj obali, a poglavito u njezinim »latentno klasicističkim« istarskim ostvarenjima, ta stilski »življa« struja prilično se rijetko susreće.²⁸

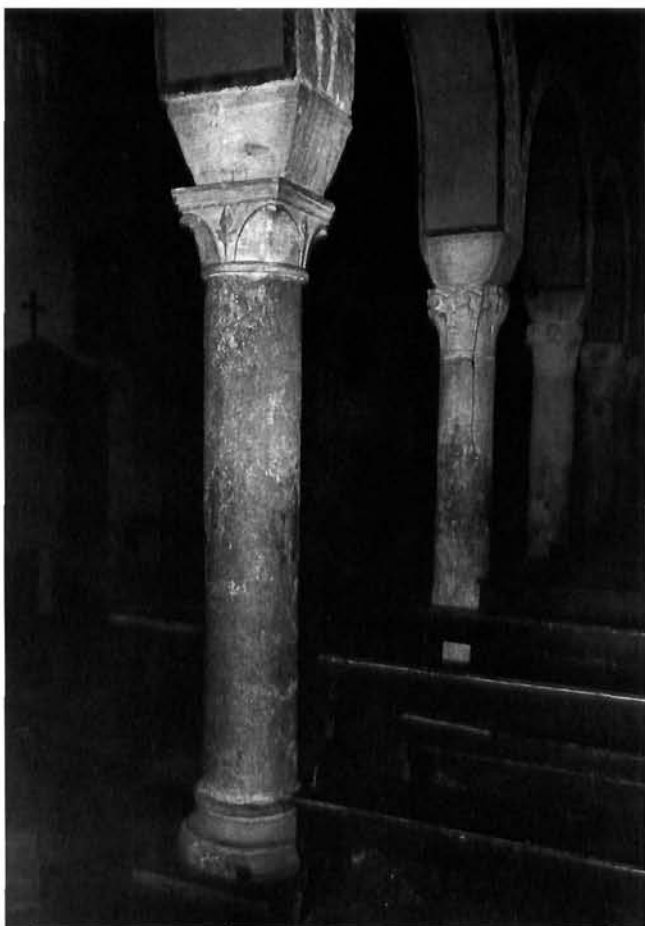
7. Završje, crkva BDM Sv. Krunice, kapitel ist. stuba dodanog broda (1634. g.)

7. Završje, church of Our Lady of the Rosary, capital of east column in the aisle added in 1634

9. Crkva Sv. Martina, »klasicistički« kapitel

9. Church of Saint Martin, "classical" capital

8. Crkva Sv. Martina, peti stup južnih akrada

8. Church of Saint Martin, fifth column in the south arcades

Prenošenje starijih, uglavnom srednjovjekovnih motiva u arhitektonskoj plastici gotovo je uobičajena pojava u širim pokrajinskim okvirima tijekom XVII. i XVIII. st.²⁹ U svom najvećem dijelu taj konzervativizam uzrokovan je radioničkom ustrajnošću u prenošenju davno usvojenih i tradicijom posvećenih motiva.³⁰ Loša kvaliteta izvedbe ovih lovrečkih glavica ujedno ukazuje da je ta »autarkična« crta dobrim dijelom potpomognuta stagnacijom građevinsko-klesarske djelatnosti, odnosno, šire gledano, nepovoljnim društveno-gospodarskim prilikama. No, ono što te kapitule i u vanregionalnim okvirima čini iznimnom pojavom jest način na koji su se u njima spojile predaja i suvremenost. Za razliku od pukog i bezizražajnog oponašanja starijih motiva, u odnosu na koje se manje razlike mogu ustanoviti tek po načinu klesanja, ovdje je oživljavanje gotičkog obrasca izvedeno u jedrim i formalno »rječitijim« oblicima.³¹

U nedostatku povijesnih dokumenata koji bi nam ukazali na vrijeme kada su obnovljena ova tri stupa, nužno se moramo osloniti na stilske značajke njihovih kapitula, te bliže i dalje analogije.³² Već samo na osnovi identičnog izvedenog motiva rozete deltoidnih latica nastanak triju kapitula možemo datirati otprilike kada i onaj iz Završja (sl. 7).³³ S obzirom na znatno zreliji »stilski« rječnik,³⁴ to bi moglo značiti sredinom, ili drugom polovicom XVII. st. Ako, pak, motiv rozete shvatimo kao tek jedan detalj koji se prenošen radioničkom predajom, ili slučajnim odabirom može javiti i mnogo kasnije, onda bismo u svjetlu jednog do sada zanemarenog natpisa koji govori o rekonstrukciji crkve 1721. godine njihov nastanak mogli datirati i nešto kasnije.³⁵ Da izmjenu stupova možemo vezati upravo za tu, nesumnjivo zamašniju obnovu

10. Crkva Sv. Martina – spremište, renesansni kapitel
10. Church of Saint Martin, storage, Renaissance capital

(»redificanti templum«), osim o razvijenom »stil« odgovarajućeg vremena, govore nam i drugi veći konzervatorski zahvati koji su po svemu sudeći istodobno provedeni.³⁶

»Klasicistički« kapitel

Zaodjenuti u arhaično ruho lokalne predaje, formalno barokizirani kapiteli svoja stilski suvremena načela oblikovanja još potpunije iskazuju usporedbom s »klasicističkom« varijantom baroka koja se također očitovala u crkvi Sv. Martina. Ta druga, u Istri dominantnija struja baroka može se uočiti na još jednom, naknadno postavljenom kapitelu u crkvi (sl. 8, 9). Peti stup južnih arkada koji kruni ta glavica već na prvi pogled odaje svoje kasnije, novovjekovno podrijetlo, premda svi njegovi dijelovi nisu nastali istovremeno.³⁷

Kapitel je gotovo u cijelosti obavijen sa četiri glatka i reljefno istaknuta lista, između kojih se po sredini svake stranice smjestio mali cvjetno-lisnati motiv. Kratko i zdepasto tijelo izvedeno je u obliku obrnute krnje piramide.³⁸ Lepezasti obris ugaonog lista završava šiljatim i lagano izvijenim vrhom. Široka i posve glatka ploha lista je po uzdužnoj osi simetrije oštrim bridom prelomljena na dva dijela.³⁹ Na isti način istaknuta je i uzdužna os na središnjem motivu trolista na stapci. Trolist se sastoji od dva manja, simetrično postavljena šiljata listića i središnjeg izduženog romboidnog lista; bočni listići imaju s donje strane manji trnoviti »kljun«.⁴⁰ Oštri obrisi klesani su blago skošeno u odnosu na podlogu, a kukasto izvijeni vrh akantova lista uglato je rezan, odnosno »zaobljen« je dvo-

strukim kosim rezom. Ploča abaka raščlanjena je sa tri ravne letve od kojih središnja, sugerirajući torusni profil, ima zaobljen donji rub; oštrokutna donja letvica bridom je okrenuta prema van. Bazu obrubljuje pravilni torusni profil astragala.

Za razliku od prethodnih arhaičnih, ali u »baroknoj redakciji« moderniziranih kapitela, ovaj je prilično »neindividualiziran« te stilski, odnosno kronološki, neindikativan. Suspregnuti volumen jezgre uz koji su čvrsto priljubljeni pojednostavljeni, te izrazito plošni motivi ukazuju na principe oblikovanja koji stoje u jasnoj opreci s onima primijenjenim na prethodnim, »prostorno aktivnijim« glavicama.

Sudeći po zdepastim proporcijama, po prelamanju glatkih i napetih površina uz naglašavanje uzdužene osi simetrije, riječ je o djelu koje (više po neprepoznatljivom »duktusu« nego po općim formalno sadržajnim značajkama), teško možemo smatrati ostvarenjem romaničkoga⁴¹ ili prijelaznog romaničko-gotičkoga doba.⁴² Naglašena tektoničnost s nekim arhaičnim reminiscencijama (profilacija abaka se postupno suzuje prema tijelu, a »torusni profil« u sredini upućuje na »gotički kanon« njene tročlane raščlambe) ukazuje tek na (sa)zrelo arhitektonsko promišljanje kakvo može biti svojstveno postmedievalnom razdoblju. Krivulja kukastog izvijenog vrha ugaonog lista, plošno-reduktivna stilizacija već pojednostavljenog renesansnog motiva, kao i suha kamenorezačka preciznost izrade, ipak govori više u prilog njegova nešto kasnijeg nastanka. U relativnoj kronologiji tih dvaju konzervatorskih zahvata, izrada ovog stupa svakako slijedi nakon velike »barokne« obnove 1721. g. Bez drugih relevantnih pokazatelja, njegov nastanak mogao bi se datirati tek u okviru jednog stoljeća, naime sve do 1838. g., kada je podignuto današnje pročelje crkve.

Bilješke

1
M. Mirabella Roberti, *La chiesa e le mura di San Lorenzo del Pasenatico*, Atti e Memorie della Societa Istriana di archeologia e storia patria (dalje AMSI), vol. XXVII-XXVIII. n.s., 1979/1980, str. 63- 87. (pretisak članka tiskanog u: *Arte del primo Millenio*, Torino, 1950). Ovaj članak je do sada najcjelovitiji prikaz crkve Sv. Martina, u kojem je ona na osnovi brojnih i prilično uvjerljivih argumenata datirana u sredinu XI. st. U jednom opsežnijem osvrtu nakon tog članka datacija crkve pokušala se pomaknuti u VI. st., i to na osnovi gotovo istih argumenata, **A. Šonje**, *Crkvena arhitektura zapadne Istre*, Zagreb – Pazin, 1982, str. 54-57, 124-127.

2
N. Jakšić, *Tipologija XI. st. kapitela na našoj obali*, »Starohrvatska prosvjeta« (dalje SHP), ser. III, 2, vol. XIII, 1983, str. 205-215; **M. Jurković**, *Crkvena reforma i ranoromanička arhitektura na istočnom Jadranu*, SHP, ser. III, sv. 2, vol. XX, 1990, str. 191-213.

3
 Nesumnjivo najveći problem koji se još nije uspio adekvatno razriješiti odnosi se na pitanje odnosa izvornog pročelja crkve, razvitka gradskih zidina i kasnije prigradnje komunalne palače uza samo pročelje (iz palače se, prema usmenom kazivanju, kroz jedan prozor moglo gledati u crkvu), (**M. Mirabella Roberti**, 1980, str. 65 – bilj. 7). Kasnija arheološka istraživanja dodaju novo svjetlo na taj problem (**A. Šonje**, 1982, str. 56).

4
I. Matejčić, *Gradska loža (loda)*, Hrvatska likovna enciklopedija, Zagreb, 1995, str. 311. Južna kapela *Madona del Carmine* sagrađena je 1708. godine, a danas služi kao sakristija (stara sakristija bila je prizidana uz glavnu apsidu, a srušena je prilikom restauracije crkve 1942. g.). Sjeverna kapela Sv. Viktora i Korone sagrađena je 1514. godine i uz nju je prema pročelju naknadno prizidano crkveno spremište (**M. Mirabella Roberti**, 1980, str. 69 – bilj. 19, 71, sl. 5, 8).

5
M. Mirabella Roberti, 1980, str. 65.

6
 Kako je crkva sagrađena na lagano skošenom terenu (visina pada od sjevera prema jugu), različito slijeganje tla vjerojatno je glavni uzrok njene kronične statičke ugroženosti (poglavito južnog zida glavnog broda i arkada ispod njega). S vremenom su se pojavila i znatnija oštećenja koja su se pokušala sanirati jednim sveobuhvatnijim konzervatorskim zahvatom: *Radovi na popravku crkve Svetog Martina u doba romanike bili su opsežni. Kada su izmijenjeni kapiteli drugog tipa, tada je s južne strane mijenjan cijeli šesti stup ovih arkada, gledajući od ulaza u crkvu. U isto vrijeme podignuti su stupovi sjevernih arkada do livela današnjih pločnika. Tom prilikom su, zbog dimenzija stupova, za 25 cm skraćeni lukovi sjevernih arkada.* (**A. Šonje**, str. 126). Nepravilnosti u odnosu stupova i naliježućih zidova glavnog broda jasno su predočene na tlocrtu i presjeku crkve u: **A. Mohorovičić**, *Problem tipološke klasifikacije objekata srednjovjekovne arhitekture na području Istre i Kvarnera*, Ljetopis JAZU, knj. 62, Zagreb, 1957, tab. 5, 5a.

7
 Navedena rekonstrukcija odnosi se na djelomičnu (u prvog i drugog stupa novi su samo kapiteli), odnosno na cjelovitu zamjenu nosača (tročetvrtinski polustup sjevernih arkada je sazidan, a peti stup južnih arkada u cijelosti je iznova isklesan), (**A. Šonje**, 1982, str. 126).

8
M. Mirabella Roberti, 1980, str. 78, 79. U pogledu datacije tih naknadno postavljenih stupova autor izražava stanovite rezerve jedino prema petom stupu (sl. 8). Dovodeći ga u vezu sa sličnim ostvarenjima iz XI. st., on neizravno otvara mogućnost njegovog istodobnog nastanka s ostalim izvornim kapitelima u crkvi (vidi bilj. 39).

9
A. Šonje, 1982, str. 126.

10
 Vidi bilj. 35.

11
 Rupe na impostu drugog stupa danas su prekrivene četvrtastim cementnim ispunama, a nekoć su vjerojatno bila ležišta drvenih greda (»traverzi«) kojima se pokušala izvesti statička sanacija stupa na najkritičnijem mjestu.

12
Mirabella Roberti ovako definira ovaj tip glavice: *c) a calice liscio visibile, con abachi sagomati. Due esemplari (2° e 3° a destra) hanno foglie liscie o apepena segnate, che terminano in volute molto segnate agli angoli dell'abaco; in mezzo sono rosette di varia forma.* (**M. Mirabella Roberti**, 1980, str. 78).

13
 Identična silueta lista izvedena je na kruni bunara smještenoj unutar jednog od tornjeva gradskih zidina (»Torre della fontanella«, sl. 6). Prema grbu obitelji Soranzo, kruna se može datirati 1346/47. g., **G. Radossi**, *Stemmi di S. Lorenzo del Pasenatico*, Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno (dalje ACRSR), vol. XXI, Trieste-Rovigno, 1991, str. 225, 226.

14
 Bez namjere da utvrdimo moguće izravne utjecaje, svakako trebamo istaknuti »stilski« srodan pristup u obradi motiva volute na nekim kudikamo značajnijim spomenicima. Na sličan način oblikovane, rastvorene »tanjuraste« volute nalazimo na kapitelima pilastara što raščlanjuju velike potkupolne stubove Sv. Petra u Rimu. Pilastri su nastali potkraj 20-tih god. XVII. st. (**F. Borsi**, *Bernini architetto*, Milano, 1980, str. 60, st. 46, 47). Srodna rješenja istog motiva možemo naći i na nekim Borrominijevim djelima izvedenim oko polovice istoga stoljeća (**P. Portogesi**, *Francesco Borromini*, Milano, 1990, str. 39, sl. 21, 22, 39, 41, 49, 50; **C. Norberg Schulz**, *Baroque architecture*, Milano, 1971, str. 215, sl. 214, 215).

15
 Identično stilizirana rozeta izvedena je na kapitelu stupa u bivšoj župnoj crkvi u Završju (sl. 7). Stup je nastao 1634. g. prilikom proširenja crkve (natpis s datacijom nalazi se nad istočnom arkadom dodanog broda).

16
 Masivni imposti, ekscentrično postavljeni u odnosu na središnju vertikalnu os stupa, uzrokom su odlamanja krhkih uglova kapitela.

17
 Bazirajući svoj opis na fotografijama, **M. Mirabella Roberti** nije siguran da li je kapitel zidan pa ožbukani, ili je izveden iz kamena. Uz to, on smatra da ovaj polustup pripada južnim arkadama te da se nastavlja na već spomenute obnovljene stupove s baroknim glavica-ma (**M. Mirabella Roberti**, 1980, str. 78), a sve ih zajedno dovodi u vezu sa zidinama što prolaze uz pročelje i pretpostavljenim ulazom u komunalnu palaču smještenim uz jugozapadni kut (**M. Mirabella Roberti**, 1980, str. 64, 79).

18
 Kako je to već i ranije uočeno, **A. Šonje**, 1982, str. 54.

19
E. Arslan, *Venezia gotica – L'architettura civile gotica veneziana*, Milano, 1986, str. 70. U mletačkoj sakralnoj arhitekturi raniji oblik kapitela s rozetom (spuznati vrh izveden je u obliku »trolista«) javlja se već polovicom XIV. st., ali njegova pomladena verzija s narovašenim sunovraćenim listom dolazi u širu upotrebu tek potkraj istog stoljeća. Tijekom quattrocenta kapitel s rozetom javlja se poglavito kao serijski standardiziran proizvod, u brojnim novim, ali i obnovljenim klaustrima samostanskih crkava. U civilnoj venecijanskoj arhitekturi taj se tip isprva javlja sred pročelja na reprezenta-

tivnom prvom katu (*piano nobile*), da bi se kasnije u XV. st., potisnut bogatijim i kičenijim kapitelom, smjestio na otvorima donjih i gornjih etaža, kao i na drugim manje značajnim mjestima. Kapiteli s rozetom imali su mnogo duži i plodonosniji život nego bilo koja druga vrsta mletačkog kapitela, te su obilježili najveći broj građevina sagrađenih u duhu »cvjetne gotike«, i to kako u samoj Veneciji, tako i onih podignutih na obje strane Jadrana i na području Terrafirme, **E. Arslan**, 1986, str. 30, sl. 126, 176, 177; **U. Franzoni – D. Di Stefano**, *Le chiese di Venezia*, Milano, 1976, str. 110, 130, 131, 148, 149, 459, 460; **Ć. Iveković**, *Građevinski i umjetnički spomenici Dalmacije*, Beč – Beograd, 1928, sv. 2 – Trogir, tab. 47, 62.

20

A. Antoniazio Bochina – M. Ferrari, *Case gotico-veneziane in Istria*, Trieste, 1955; **M. Prelog**, *Poreč – grad i spomenici*, Beograd, 1957; **S. Bernik**, *Organizam slovenskih obmorskih mest – Kopar, Izola, Piran*, Ljubljana, 1968; **V. Ekl**, *Gotičko kiparstvo Istre*, Zagreb, 1982. Na istarskom tlu kapitel s rozetom je kudikamo najzastupljeniji tip među svim gotičkim, odnosno kasnosrednjovjekovnim glavicama nastalim od XIII. do kraja XVI. st. Njegova dominacija nad ostalim tipskim oblicima – koja se u tom opsegu ne susreće na ostalom dijelu istočnojadranske obale, pa čak ni u ostalim mletačkim umjetničkim provincijama – ukazuje na postojanje regionalnih specifičnosti u graditeljsko-klesarskoj baštini Istre.

21

Riječ je o poznatoj kruni s reljefom Sv. Lovre iz 1331. g. (**V. Ekl**, 1982, str. 144, 145, kat. br. 3), te o tri kapitela za koje ne znamo izvoran smještaj. Dva srodna nalaze se u spremištu župne crkve a mogu se, prema grbu obitelji Grimani izvedenom na većem kapitelu, posredno datirati polovicom XIV. st., odnosno početkom XV. st. (**G. Radossi**, 1991, str. 216, 217, 234). Treći je kapitel teško oštećen (otučene su volutaste glavice), a nalazi se na ogradi župnog stana.

22

E. Arslan, 1986, str. 141, 142; **A. Rizzi**, *Vere da pozo di Venezia – Vell heads of Venice*, Venezia, 1979, str. 42, 43. Za razliku od citiranih autora koji ističu samo jednosmjernost utjecaja (s kapitela na kruništa), ovdje svakako treba upozoriti na to da srodnost njihovog osnovnog oblika omogućava i obostrane, dvosmjerne utjecaje. Ogromna količina kruništa, koja su se nekoć nalazila u Veneciji (od približno 6800 primjeraka evidentiranih polovicom XIX. st. danas je sačuvano oko 2500; **A. Rizzi**, 1979, str. 7), i koja su sva manje-više javnog karaktera (grla smještena u ograđenom privatnom dvorištu također su dostupna oku), upućuje nas da u njihovim oblicima možemo tražiti ishodišta za neki određeni detalj, ili cjelovit tipski oblik kapitela s rozetom. Drugim riječima, u traženju analogija i komparacija među kapitelima ponekad je izlišno posezati za nekim usamljenim, ili realno gledajući teško dostupnim primjercima kada se u tom gradu na vodi, kao nepresušnom izvoru ideja, pobuda i motiva, na svakom koraku nalazi otvorena knjiga uzoraka otjelovljenih u obliku kruna bunara. Takvu pojavu prenošenja srodnih oblika s raznorodnih djela, još s više razloga možemo pretpostaviti unutar nerazvijenog klesarskog obrta manjih gradskih sredina kao što je to Lovreč. U tim primjerima, veoma široko polje djelatnosti jedne, ili tek nekolicine kamenarskih radionica u izravnoj liniji prenosi pojedine motive s kruništa bunara na kapitele i obrnuto. Analizirajući monumentalne kapitele iz pulske katedrale **R. Ivančević** je posredno već iznio takvu pretpostavku: *Gotička arhitektura Istre* (doktorska disertacija, Filozofski fakultet), Zagreb, 1964, vol. I, str. 201.

23

V. Ekl, 1982, str. 148, 149 (kat. br. 28–30). Kapiteli iz pulske katedrale mogu se prema grbovima isklesanim na njima preciznije datirati u peto desetljeće XV. st., **F. Gellini**, *Stemmi a Pola*, AMSI, vol. XXXIII n.s., 1985, str. 89–91.

24

R. Ivančević, *Župna crkva Sv. Jurja u Oprtlju*, Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti, br. 4, Zagreb, 1963, str. 29, 41, sl. 9. Na kapite-

lu se nalazi nepotpuna datacija koja se može protumačiti kao 1531. ili 1561. g.

25

Izvan same Venecije ta klasicizirajuća, »neorganska« varijanta kapitela s volutom može se javiti nešto ranije i trajati duže od one »organske« svojstvene upravo razvoju mletačke »procvjetale gotike«. Općenito uzevši, duboko ukorijenjen u tradiciji klasičnog predznaka, motiv volute znači čvršći oslonac i sigurnije polazište u prihvaćanju stilskih novina (poglavito onih iz grada na lagunama), odnosno trajno utočište pred nadolazećim stilskim mijenama.

26

U svom osnovnom tipskom obliku kapitel s rozetom definira vitka kaležasta jezgra ukrašena sa četiri dijagonalno postavljena tanka i glatka lista. List se postupno suzuje prema vrhu, a pod uglom abaka prevrće se i u obliku drugog, spuznutog lista klizi niz plojku donjeg uspravnog dijela. Osim rozeta po sredini glavice mogu biti smješteni reljefno ispučeni pupoljci, ali i svi drugi motivi (figuralni, simbolički, heraldički itd.). Vidi npr. glavice s kuće »Fondaco« u Poreču, **M. Prelog**, 1957, str. 163–165, sl. 120.

27

Ukratko rečeno, to je ona struja koju u arhitekturi zastupa Borromini, u skulpturi Bernini, a u slikarstvu Caravaggio. Ova varijanta još se naziva i »rimskom«, **R. Matejčić**, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju*, u knjizi: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982, str. 393.

28

Jaka klasicistička crta istarskog baroka, na koju se bez prekida nadovezuje klasicizam s kraja XVIII. st. i početka XIX. st., dijelom upućuje i na značajniju ulogu regionalne antičke tradicije, **R. Matejčić**, *Le caratteristiche fondamentali dell'architettura dell'Istria nei secoli XVII e XVIII*, ACRSR, vol. X, 1979/1980, str. 233–256; ista, 1982, str. 393, 394, 433–457.

29

Brojni primjeri ponovne upotrebe starijih, pa čak i romaničkih motiva na novosagrađenim, ili obnovljenim građevinama (posebno nakon potresa 1667. g.) navedeni su u članku: **C. Fisković**, *Stilska zakašnjenja na stolnoj crkvi u Kotoru*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, br. 16, 1966, str. 219–249.

30

Kao što smo to donekle prethodno istakli, na odabir predloška je u ovom primjeru stanovit utjecaj imala i sama prilagodljivost tipskog ustroja kapitela s rozetom, odnosno njegove klasicizirajuće varijante s volutom. Posezanje za njegovim pojednostavljenim i »tehnoški« ne suviše zahtjevnim oblicima ujedno se podudara sa skromnom zanatskom vještinom samog majstora.

31

C. Fisković, 1966, str. 234, 243.

32

Novigradski biskup Tomassini polovicom XVII. st. posjećuje i Lovreč, ali crkvu Sv. Martina spominje tek u jednoj rečenici iz koje se ne može ništa saznati, **G. B. Tomassini**, *Commentari Storico-geografici della provincia dell'Istria, libri otto con appendice (1657, Pola)*, Archeografo Triestino, vol. IV, Trieste, 1837, str. 437.

33

Iako navodi neke paralele s pojedinim kapitelima iz XII. st., **M. Mirabella Roberti** (1980, str. 78, 79) nije se posve precizno izjasnio o njihovoj dataciji. No, on je ispravno pretpostavio, uočavajući nešto kraća debela stupovlja, njihov znatno kasniji nastanak vezan za neku od kasnijih restauracija crkve. **A. Šonje** (1982, str. 111, 126, crt. Lb, Lc) navedene kapitele smatra predgotičkim pučkim ostvarenjima nastalim u drugoj polovici XIII. st., koji »prethode bujnim i lijepo oblikovanim kapitelima, kakvih ima mnogo u Poreštini, osobito na prozorima profane arhitekture«.

34

Na gotovo pravilno stožastom tijelu u plitkom reljefu izvedeni su osnovni tipski motivi kapitela s rozetom. Znatnije raščlanjivanje volumena zamjetljivo je tek u konkavno uvučenoj rozeti, kao i na reljefno istaknutijoj glavici volute; plitki klinasti usjek s gornje strane daje naznaku dvaju odvojenih volutastih motiva, istovremeno njihove stapke u svom spiralnom uvijanju postupno ostvaruju plitko udubljenje na bočnim stranama.

35

Na zapadnom crkvenom pročelju, između nadvratnika i lunete iznad smješten je grb obitelji Priuli, a ispod grba nalazi se ploča s natpisom: *GLORIA ET HONOR // MERITISSIMO PRAET. MARCO PR(?) // REDIFICANTI TEMPLVM // COPERANTE CARITATE FIDELIVM // MDCCXXI // OBSE. VINCENTI CARARA DIC. T., (C. Radossi, 1991, str. 222).*

36

U kontekstu već spomenutog skraćivanja lukova sjevernih arkada (vidi bilj. 6), i podizanje novog polustupa vezanog uz pročelje postaje logično. Toj obnovi možemo pripisati i prigradnju dvaju masivnih oblika kontrafora između apsida. S obzirom na smještaj, njihova funkcija se jedino može objasniti nepravilnim prijenosom uzdužnih potisa s arkada na ramena apsida; na južnoj arkadi posljednji interkolumnij je širi za otprilike pola metra nego na sjevernoj (u odnosu na uzdužnu os crkve // istočnoj strani poprečno spaja krajeve sjevernog i južnog broda nije okomita već lagano skošena – sjeverni brod je kraći od južnoga, a tlocrtna osnova crkve je zapravo trapezoidna, **A. Mohorovičić**, 1957, tab. 5).

37

Stup počiva na djelomice oštećenoj atičkoj bazi (odlomljen je dio donjeg torusnog profila) podloženoj tankom četvrtastom pločom. Kako se na bazi stupa ne uočavaju tragovi bijelog premaza kao na trupu i glavici stupa, vjerojatno je nastala kada i današnji pod u crkvi, tj. za vrijeme restauracije 1939/42. godine (podatak da je popločenje u crkvi izvedeno u to vrijeme ljubazno mi je priopćio župnik J. Racan).

38

Za razliku od izduženih ranoromaničkih kapitela, kojima je visina za trećinu duža od širine, i od jednakih, kvadratičnih proporcija baroknih glavica, visina ovog kapitela je kraća od njegove širine (**A. Šonje**, 1982, str. 126).

39

Sudeći prema karakterističnom obrisu, nesumnjivo je riječ o stiliziranom akantovom, a ne »vodenom listu« (**M. Mirabella Roberti**, 1980, str. 78). Proces stilizacije akantova lista koji dovodi do istoga, pa čak i jednostavnijeg rješenja, može se dobro pratiti na kapitelima arkada trobrodne crkve Sv. Marije Snježne u Čepićima. Kapiteli su nastali pri kraju gradnje crkve dovršene 1492. g., **R. Ivančević**, *Crkva Sv. Marije Snježne kod Čepića*, Radovi OPU, br. 2, Zagreb, 1960, sl. 6, 7, 13-18.

40

Ovaj motiv pojednostavljena je verzija središnjeg motiva koji se nalazi na renesansnom kapitelu u spremištu crkve (sl. 10). Simplifikacija se odnosi na redukciju broja bočnih listića (ostao je središnji romboidni list – cvijet), te na izostavljanje stapki voluta i prstena koji ih obuhvaća. Prema nekim analognim primjercima iz Istre (kapiteli trijema Komunalne palače u Puli iz 1494. god., te nešto sličniji kapiteli gradske lože u Savicenti s početka XVI. st.) i ovaj kapitel možemo datirati na prijelazu XV. u XVI. st.

41

Ne izjašnjavajući se posve precizno o mogućem vremenu nastanka tog kapitela, **M. Mirabella Roberti** iznalazi mu neke paralele u kapitelima s galerije crkve San Flaviano u Montefiasoneu podignute 1032. g. (**M. Mirabella Roberti**, 1980, str. 79). Koliko se može razabrati iz fotografije koju donosi Rivoira (**G. T. Rivoira**, *Le origini dell' architettura Lombarda*, Milano, 1908, str. 268, sl. 258), ti kapiteli osim što su posve drukčiji, »pločastih« proporcija, izrađeni su nešto grublje bez jasnih i čistih rezova na bridovima. Pored toga na njima se ne nalaze središnji motivi, a jedan od kapitela ukrašen je akantovim listovima s uparanom, geometrijski stiliziranom neravnom.

42

A. Šonje, 1982, str. 111, 126, crt. LI a.

Summary

Predrag Marković

Eighteenth-Century Capitals in the Early Romanesque Church of Saint Martin at Sv. Lovreč

In the three-apsed Early Romanesque church of Saint Martin subsequent remodelling includes the replacement of three columns in the south arcades and the transfer of one half-column of the north arcades which was attached to the facade. The stylistic properties of the capitals of these columns leads to the conclusion that they underwent two different interventions. The earlier, "Baroque" intervention includes the reconstruction of two columns of the south arcade and the half-column added to the facade. During the later "Classical" phase of reconstruction which lasted longer but was more moderate, a fifth column was added to the south arcades.

The half-column and two columns from the south arcades are placed by the author into the earlier phase of reconstruction

owing to the almost identical elements on their capitals. Although rustically carved and archaic in effect, the capitals of the two free-standing columns show signs of **stylistic formal principles** characterizing "anti-classicist" **Baroque tendencies**. The stylistic similarity becomes even more obvious by comparison with the basic "type", and analysis of the transformation of individual motifs. The author points out several possible models for these capitals in a quite common type of Early Gothic capital with rosette found in the town area and wider region from Venetian times. By comparison with with an identical stylized rosette motif on the capital in Završje (1634), these three Lovreč capitals are tentatively dated about the mid-seventeenth century, although an up to now neglected inscription indicates that they might also date from another more comprehensive reconstruction of the church in 1721. This later reconstruction includes other conservation work both in the interior and exterior of the church, such as the column replaced in the south arcades marked by the second, "classical" Baroque stream; the formal and material characteristics of its capital, especially the type of carving, date it to a period from the beginning of the eighteenth century to 1838, when the church was given its present facade.